

Groen waterstofprojek skei Richtersveld-gemeenskap

'n Mega groen waterstofprojek en haweverbeteringsprojek word beplan vir Boegoebaai

Deur Liezl Human vir GroundUp Nuus

- Die regering beplan 'n mega-projek om groen waterstof te produseer en om die spesiale ekonomiese sone (SEZ) te vergroot by Boegoebaai in die Noord-Kaap.
- Die Richtersveld-gemeenskap het egter in die verlede slegte ervarings gehad en min voordeel gesien van groot mynbou- en industriële projekte.
- Daar is ontevredenheid oor die gebrek aan deursigtigheid oor 'n toegangsooreenkoms tussen die Noord-Kaap Ekonomiese Ontwikkeling, Handel en Beleggingsbevorderings Agentskap (NCEDA) en die Richtersveld se Kommunale Eiendomsvereniging (CPA).

Die Richtersveld-gemeenskap is verdeeld oor die regering se planne vir 'n massiewe "groen waterstof" -projek in Boegoebaai-hawe, Noord-Kaap.

Die verafgeleë gemeenskappe van die Richtersveld het in die verlede slegte ervarings gehad. Hulle het 'n langdurige grondeis saak teen die staatsbeheerde diamantmaatskappy Alexkor deurgemaak en uiteindelik 'n historiese saak in die Konstitusionele Hof in 2003 gewen.

'n Skikking wat in 2007 bereik is, het die Pooling and Sharing Joint Venture (PSJV) tot stand gebring, met Alexkor wat 'n belang van 51% gehad het en die gemeenskap 49% deur die Richtersveld Mynmaatskappy (RMC).

Die ooreenkoms het die herstel van mynregte aan die gemeenskap ingesluit, finansiële vergoeding vir die verliese wat hulle sedert die vroeë 1900's deur diamant mynbou gely het, en omgewings herstelling.

Maar die gemeenskap het min uit die aanvanklike skikking gekry as gevolg van die interne konflik wat dit veroorsaak het, 'n disfunksionele CPA, sowel as wanbestuur en staatskaping ("State Capture").

Nou vrees 'n deel van die gemeenskap 'n herhaling van die diamantmynbou-ervaring met die regering se ontwikkeling van die Boegoebaai-hawe en sy groen waterstof mega-projek in 'n uitgebreide Namakwa Spesiale Ekonomiese Sone. Die projek het die ondersteuning van President Cyril Ramaphosa.

In Desember het ongeveer 200 lede van die Richtersveld-gemeenskap 'n brief aan NCEDA en die CPA komitee geskryf om duidelikheid te vra oor 'n toegangsooreenkoms vir die Spesiale Ekonomiese Sone, grootliks op grond wat deur die gemeenskap besit word.

Die brief het kommer uitgespreek oor die wettigheid en egtheid van besluite deur die CPA-komitee en die NCEDA wat die eiendomsregte van die gemeenskap beïnvloed. Hulle beweer nie-nakoming van die CPA-wet, spesifiek die gebrek aan instemming van die meeste lede van die CPA.

Willem Cloete, 'n CPA-lid, is grootgemaak in die Richtersveld-dorp van Lekkersing. Hy het gesê nadat die Konstitusionele Hof in 2003 die oorwinning behaal het, "Het almal vooruitgekyk en geglo dat [hulle] omstandighede nou sou verander."

Maar die gemeenskap het na die 2007-skikking verdeeld geraak, het hy gesê.

Hy sien die groen waterstofprojek as 'n "soortgelyke situasie".

"Dit word gedoen sonder dat hulle met die gemeenskap konsulteer en sonder toestemming," het hy gesê.

"Hulle moet ons 'n onafhanklike [assesserings praktisyn] hier voorsien as hulle die hawe wil bou, sodat die gemeenskap kan verstaan wat die voor- en nadele sal wees en ingeligte besluite kan neem," het hy gesê.

Intussen het die Spesiale Ondersoekkeenheid ("SIU") op 12 Februarie aangekondig dat dit besig is met 'n ondersoek na bewerings van korrupsie en wanbestuur by die NCEDA.

Die NCEDA het nie geantwoord op ons versoek om kommentaar nie.

Disfunksionele Kommunale Eiendomsvereniging

In Februarie 2020 is die CPA vir drie jaar onder administrasie van die Departement Van Landbou, Grondhervorming en Landelike Ontwikkeling geplaas deur die Noord-Kaap Hooggeregshof.

Gedurende hierdie tyd het die departement aan die Parlement gesê dat die opgeblase struktuur van die Richtersveld-entiteite hoofsaaklik die skuld was van konflik in die gemeenskap.

Die skikkingsooreenkoms van 2007 het vereis dat ten minste twee trusts en ses maatskappye gestig moes word om die CPA se sake te bestuur: die Richtersveld-gemeenskapstrust, Richtersveld-beleggingstrust, Richtersveld-selfontwikkelingsmaatskappy, Richtersveld-beleggingsbeheer, Richtersveld-eiendomsbeheer, Richtersveld-landboubeheer, die Richtersveld-omgewingsherstel en die Richtersveld-mynmaatskappy (RMC).

Toe die administrasie in Februarie 2023 geëindig het, is die CPA na 'n verkiesing heropgerig. Die legitimiteit van hierdie verkiesings is egter betwis.

Op 29 November 2023 het Alexkor tydens 'n verslag aan die Nasionale Raad van Provinsies erken dat "as gevolg van die disfunksionaliteit van die CPA en die Richtersveld-mynmaatskappy tot hierdie jaar, die CPA nie regtig materieel voordeel getrek het uit die herstel van hul land aan hulle sedert die verkryging van die land en die mynregte nie".

Woordvoerder vir die Departement van Openbare Ondernemings Ellis Mnyandu het aan GroundUp gesê dat oor die jare die Pooling and Sharing Joint Venture (PSJV) aansienlike verliese aangeteken het en nie enige dividend vir sy aandeelhouers kon uitkeer nie.

"Die PSJV-raad werk aan 'n omskeppingsplan om operasies te verbeter en te verseker dat die gemeenskap voordeel trek uit die mynboubates," het Mnyandu gesê.

Alexkor het gesê die gesamentlike onderneming het bygedra tot sosio-ekonomiese en sosiale opheffing en "pogings word aangewend om die gemeenskap se bekommernisse aan te spreek".

Ontevrede lede hou 'n vergadering, neem besluite

'n Spesiale algemene vergadering van CPA-lede is op 16 Desember 2023 gehou. Vyf resolusies is aanvaar.

Een was om beswaar te maak teen die NCEDA-toegangsooreenkoms en te eis dat die gemeenskap volledig ingelig word oor die besonderhede daarvan en 'n legitieme proses gevolg word.

Ander resolusies het ingesluit die verwydering van regeringsverteenvoordigers uit die CPA-komitee, die verhuis van die CPA-kantore van Alexanderbaai na Sanddrif, en 'n aansoek aan die Grondsehof om die 2007-skikking te wysig ten einde 'n funksionerende gesamentlike onderneming (die PSJV) te stig wat tantieme aan die Richtersveld-trusts kan betaal.

Die gemeenskapslede het ook beswaar gemaak teen die drie verteenwoordigers van die gemeenskap wat in Junie 2023 deur die Noord-Kaap Hooggeregshof aan die PSJV aangestel is.

CPA-voorsitter Nicodemus Swartbooi het nie die vergadering bygewoon en betwis die legitimiteit van die besluite wat geneem is nie.

Swartbooi het die CPA-lede beskuldig dat hulle probeer om 'n "paralelle struktuur" te skep, verdeeldheid in die gemeenskap te veroorsaak, en probeer om die rol en invloed van die CPA-komitee in die gemeenskap "ondermyn".

Hy het gesê hul optrede is gelykstaande aan verraad teenoor hul eie mense en gemeenskap.

Cloete het in reaksie gesê die vergadering is in lyn met die CPA-grondwet gehou.

"Ons enigste motivering is demokratiese beginsels en bepalings van die CPA-wet," het hy gesê.

Swartbooi het gesê hulle sal aan GroundUp antwoord nadat hulle hul prokureurs geraadpleeg het, maar het dit nog nie teen die tyd van publikasie gedoen nie.

Cloete het gesê die Departement van Landbou, Grondhervorming en Landelike Ontwikkeling se verteenwoordigers het saamgestem om op 12 Maart met die gemeenskap te ontmoet.